فەرمانبەرێکی گەورەی پاشای سلێمانی
«عومەرئاغای خەزنەدار»

کوردە بەڕێزانەی، چ لە بەغدا و چ لەو کاتەوە کە هاتووینەتە نیشتمانەکەیانەوە، دیومن هەست دەکەم تا ڕادەیەکی زۆر، هەڵسوکەوت و ڕەوشت و میوان نەوازی و نەریتیانم لا پەسەندە.

دوای نیوەڕۆ بەنیازی دیتنی دەوروبەرم، دەستم بەپیاسە کرد... لە سەرچنارەوە ئاو لە هەموولایەکی زەوییەوە هەڵدەقوڵا[٣١]، لەهەر جێگەیەکدا خاکت لاببردایە، ئاو دەردەچوو، بنی چەمەکەش پڕبوو لە کووزەڵە. چەمەکەش ماسییەکی زۆری هەمەجۆرەی تێدابوو، لەناویاندا ماسی (گاشینە – TROUT). ئەمە بەگوێرەی قسەی ئەوانەی خۆمان، کە بە قولاپ ڕاوە ماسییان کردبوو، ماسییەکی زۆریان لێ دیبوون. سەرنجیشیان دابوو نایانەوێ لە قولاپەکانیان نزیک بکەونەوە.

نێوانی (سەرچنار)[٣٢] و (چاق چاق) هەر بەرزاییەکی بچووک بوو، لەوە دەچوو دەمێک بێت چۆڵ کرابێت. کە بەسەرسوڕمانەوە بەناو کەڵەکە بەردەکانی ئەم گۆڕستانە مات و تەنگەدا ئەگەڕام، ئەو وەسفە جوانەی گۆڕستانی دێرینەم هاتە یاد، کە لە سەرەتای قەسیدەی (جێگا دێرینەکە)دا هەیە... زەوییەکەیشی بەگوڵی کێوی داپۆشرابوو. سێ و چوار درەختێک ئەم بەرزاییەی ئەڕازاندەوە، کە زانیشم داربەڕوون، دڵخۆشبووم، هەرچەند لە ڕاستیشدا لەوجۆرە داربەڕووە بەناوبانگانەی (ئینگلتەرا)ش نەبوون، بەڵام جوان بوون و بەس بوون بۆئەوەی بیرەوەری زۆرخۆش بوروژێنن.

گەڵاکانیشیان گرنج گرنجییەکەیان کەمتر و تەنکتر و سەوزتریش بوون؛ لەو گەڵا بەڕووانەی کە لە ئینگلتەرا هۆگریان بووم، لەدار بەڕووە بچووکەکانیش نەبوون. پێشیان وتین کە هەموو دەوروبەری سەرچنار، لێڕەوارێکی زۆری لەم دارەی تیابووە، بەڵام لە دروستکردنی (سلێمانی) دابڕراون.

گەرما، لە پێنجی بەیانیدا (٥٣) پلە و لە سێی دوای نیوەڕۆدا (٧٦) پلە و لە دەی شەودا (٦٤) پلە بوو. لە باکوورەوە سروەیەکی سازگار هەبوو. کەشوهەواش بێگەرد بوو.

(٣١) پلەی گەرمای هەموو ئەم کانیاوانە، کە گەرمای زۆریانم پێوا، (٦٢ پلەی. ف.) بوون. بەڵام پلەی گەرمای هەوا (٧٦ پلە) بوو.

(٣٢) چەمێکی تریش لە خۆرهەڵاتی (سەرچنار) هەیە، کە گردۆڵکەیەک لە (سەرچنار)ی جیادەکاتەوە، وەک چۆن لە خۆرئاواشەوە بەگردێکی تر (چاق چاق) جیادەکاتەوە، ئەم چەمەیان لە هەردوو چەمەکەی تر بچووکترە و ئەمەش و چەمی (چاق چاق)یش هەرتەنیا ئاوەڕۆن و وەک من بزانم لە هاویندا وشک دەکەن. چەمەکانیش هەموویان لە دەشتەکەدا بەیەک دەگەن.

٨ی ئایار

سەعات پێنج و چل دەقیقە لەسەرخۆ دەستمان بەڕۆیشتن کرد. تاوێ دەکەوتینە سەر لاپاڵی گردەکان و تاوێکیش شۆڕدەبووینەوە، تا لە سەعات شەش و چل دەقیقەدا گەیشتینە چادرگەکەمان لە نزیک سلێمانی.

لەوێ گەلێ لە گەورە پیاوانی کوردی سەر بە مەحموود پاشا، پێشوازییان کردین. دوای پێشوازی کردنمان، دوانیان نەبێ، کە بۆ کارگوزاری و خزمەتکردنمان لامان مانەوە، ئیتر ئەوانی تر، بەپەلە ڕۆیشتن، لەکاتێکدا ئێمە چاوەڕێمان دەکرد بەهۆی ئاپووڕەدانمانەوە بێزارمان بکەن، چونکە کورد، وا ناسراوە حەز بە لێوردبوونەوە و پرسیارکردن و ئارەزووی شت زانینی هەیە. ئێمەش یەکەمین کۆمەڵە ئەوروپاییەک بووین کەزۆربەیان شتی وایان نەدیبوو، لەگەڵ ئەوەشدا لەوانە زیاتر کە بەئیشی پێویست دەهاتن، کەس لێمان نزیک نەبووەوە. وەک بۆم دەرکەوت ئەمە بەهۆی فرمانی توندوتیژی مەحموود پاشاوە بووە، کە نەیهێشتووە کەس بێزارمان بکات...

ئەمڕۆ نەمتوانی زۆر بحەسێمەوە، چونکە هەستم کرد لەشم ئەوەندە قورسە، خۆم لەژێریا ناگرم هەرکە چوومە ناو چادرەکەوە و دانیشتم، تەتەرێکی[٣٣] پەلە، لە ئەستەمبوڵەوە هات. حەزم دەکرد لە وەختێکی تردا بهاتایە، بەڵام لەبەرئەوەی پرسەنامەی خاوەن شکۆی تیابوو، دەبوایە بەپەلە وەڵامی نامەکان بنێرینەوە[٣٤].

دوای هاتنی تەتەرەکەش هێشتا نەهاتبوومەوە سەرخۆم، کە (عەبدوڵڵا پاشا)ی دۆستی دێرینە و گەورەپیاو، هاتەلام و بەدوای ئەویشدا (مەحموود مەسرەف)ی سەرۆک وەزیرانی پاشای سلێمانی هاتەلام، ئەمیش پیاوێکی ناسراوبوو لە کوردستاندا و لە بەغداش زۆرم دەربارەی بیستبوو، بۆئەوەش هاتبوو، ئاگادارم بکات لەوەی کە عەسر، سەردارەکەی[٣٥]،

(٣٣) واتە (تەتەر) و تورکەکانیش کاتی خۆی لەناردنی پۆستەدا (تاتار)یان بەکاردەهێنا. بەمجۆرە وشەی (تاتار) لە تورکیدا بۆ ئەوانە بەکار هات، کە پۆستەیان دەهێنا و دەبرد-ع.

(٣٤) بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو ترس و گومانەی لە مێشکی فرمانڕەیەکی خۆرهەڵاتیدایە، دەتوانین بڵێین (داود پاشای والی بەغدا) زۆر لەو سەفەرەی میستەر ڕیچ ترساوە، کە بۆ کوردستان چووە و هەموو ئەو هۆیانەش قایلی نەکرد. کە بۆم باسکرد، چونکە تورک بڕوا بە گەشتوگوزار و ئارەزوومەندی نواندن ناکات. لەوەش دەچوو پێی وابێ خراپەی ئەوی تێدایە. دەشڵێن گەیشتنی تەتەرەکە لە ئەستەموولەوە و لەو ڕۆژەدا کە میستەر ڕیچ - ی تێدا گەیشتۆتە کوردستان، ئەوەندەی تر ترسی لێ نیشتووە و بۆتە بەڵگەی ترس بۆی - خاریچ.

(٣٥) یەکێکە لە مامەکانی (مەحموود پاشای میر)ی سلێمانی.

یەکەمین سەردانم دەکات و پێخۆشحاڵیی خۆی بەبۆنەی هاتنمەوە بۆ نیشتمانەکەی دەردەبڕێ. ئەمەش ڕێزلێنانێکی چاوەڕوان نەکراو و بەڵگەیەکی گەورەبوو بۆ ئەو گیانی خۆشەویستییەی هەیەتی. لە ڕاستیدا بەهیوای ئەوە نەبووم ئەو، سەردانم بکات. لەبەرئەوە ئەم دەست پێشکەرییەی، لە شتە کوتوپڕ و چاوەڕوان نەکراوەکان بوو.

بۆیە لای خۆمەوە ئەوەی لە دەستم هات بۆ خۆ ئامادەکردن و پێشوازی کردنی مەحموود پاشا، کردم و تۆزێک دوای عەسر، هاتنیان ڕاگەیاند. دیمەنی هاتنەکەیشی، دیمەنێکی سەرەتایی و دڵخۆشکەرەی هەبوو. هەر بەتەنیا ئەو، بەسواری ئەسپ هاتبوو، لەبەرئەوەش کە پیاوێکی کورتەبنە و بچووک بوو، بۆیە لەناو ئەو جەماوەرە کوردە باڵابەرزەدا لەچاو دیار نەبوو...

جەماوەرەکە هەمووی، جلوبەرگی ئاڵ و واڵایان لەبەر کردبوو، ئاڵ و زەرد و سوور. ئەم ڕەنگانە لە ڕەنگە زاڵەکانی مێزەر و (سەربەست)یان بوون. هاتنەکەیان بێدەنگ و دەنگی پێیان لە دوورەوە دەبیسترا، کاتێکیش پاسەوانەکانم، سڵاوی ڕەسمییان بۆ کرد، پاشا دەستی خستە سەرسنگی و بە ویقارێکی گەورەوە وەڵامی دایەوە. هەندێ لە یاوەرەکانی لای خۆمم لە پێشەوە نارد و خۆشم بۆ پێشوازی، لە چادرەکەم هاتمە دەرێ، ئیتر هەرکە چاوی پێم کەوت، دابەزی و لەناو هیتافی یاوەرەکانیا بە هەردوو دەست تەوقەی لەگەڵ کردم و پێکەوە چووینە ناو چادرەکەمەوە و لەسەر ڕایەخێک دانیشتین، کە بەتایبەتی بۆ ئەم بۆنەیەم ئامادە کردبوو. زۆر بەگرانیش توانیم ڕازی بکەم، تا چوار مەشقی دابنیشێ، چونکە سووربوو لەسەرئەوەی لەسەر چۆک دابنیشێ، بۆئەوەی شێوەی دانیشتنەکەی جۆرە ئەرک کێشانێکی تیابێ، تا نیشانەی ڕێزلێنانی زۆرتری تیابێ. پەیتا پەیتاش بەخێرهاتن و سەردانم بۆ کوردستان. ئەوەیشی لەگەڵدا دووپات دەکردەوە کە نیشتمانەکەی، نیشتمانمە و زووزووش قسەی شیرینتری دەکرد و نەوازشی ڕۆژهەڵاتیانەی دەردەبڕی. ئیتر بێگومان زۆر قسە و ڕستەی ناسکیشمان گۆڕییەوە، لەوانە: پۆزشی بۆ باری وڵاتەکەی هێنایەوە و ستایشی منیش بۆ نیشتمانەکەی. بەکورتی بەدڵسۆزییەوە هەستی خۆم بەرامبەر نیشتمانەکەی دەردەبڕی، چونکە بەڕاستی شەیدای ئەو چیا سەوزانەی بووم و دڵخۆشیش بووم لە بەغدا دوورکەوتوومەتەوە.

دوای ئەمانە کە لەبەر چاوی دەستە و یاوەرەکانیدا نامەکەی والی بەغدام پێشکەش کرد و نامەکەش چونکە نامەیەکی زۆر ناسک و پڕ سۆزبوو، بۆم دەرکەوت هەستی بەوە کرد، کە بەلامەوە پیاوێکی شایستەیە، بۆیە بە تەنگمەوە هات و کەوتە سکاڵا دەربڕین

سەبارەت بەگوزەرانی میرنشینەکەی و ئەو گیروگرفتانەی کە میرنشینەکەی بەدەست ئەوەوە دەیکێشێ کە کەوتۆتە سەر سنووری دوو دەسەڵاتی دژ بەیەک، چونکە یەکەمیان کە (ئێران)ە، بەناوی داواکردنی باج و سەرانەوە، دەستبەرداری چەوساندنەوەی نابێ، دووەمیشیان کە دەسەڵاتداریێتیی (تورکەکان)ە و میرنشینەکەی ئەم پابەندێتی، بە بیانووی ئەوەی کە خزمەتی ئێران دەکات و باجیان دەداتێ، زۆر سەردەکەنە سەری... کەچی کە شازادەی کرماشان دەستدرێژیی کردەسەری و ئەوەی مەبەستی بوو، بە تۆپزی هێنایە دی، تورکەکان نەبەرگرییان پێکرا و نەمەبەستیشیان بوو بەرگری بکەن. چونکە ئەمیشیان خۆش نەدەویست. بۆیە بەسنگ فراوانی و لێزانییەوە، باسی ئەنجامە ناهەموارەکانی ئەم بەرێوەبردنە دوو فاقییەی کرد، کە چەند زیان بە سامان و گەشەکردنی میرنشینەکەی دەگەیەنن... بەدڵسۆزییەوە ئارەزووی خۆیشی بۆ پابەندێتی داواکارییەکانی والی بەغدا دەربڕی. لە ڕاستیشدا من پێم وابوو بەهۆی لایەنی ئایینییەوە لە تورکەکان نزیکتر بوو، بەڵام بە ئاسانی و وەکو خۆی بۆی نەدەسەلماندن... زۆربەی زۆری دانیشتوانی میرنشینەکەش، عوسمانییەکانیان خۆش نەدەویست و بڕواشیان پێ نەدەکردن. عوسمانییەکانیش شایستەی ڕێز و خۆشەویستی نەبوون، چونکە بەرێوەبردنە سیاسییەکەیان، بەرێوەبردنێکی کوێرانە و لووت بەرزانە و فێڵاوی بوو، لەبەرئەوەی ئەگەر تۆزێ زیرەکی و دڵ ڕاگرتن و ڕێزگرتنی هەستی توندی سوننەچێتی کوردیان ڕابگرتایە، کە زۆر ڕقیان لە شیعەچێتیی ئێرانییەکان دەبووەوە، دەیانتوانی پێوەندی ئەم نزیکایەتییە، لە خۆیان و ئەم نەتەوە ئازا و زۆرەدا بەتێن بکەن، کە لە شوێنە گرنگەکانی سەرسنووری تورکدا بوون و لەکاتی خۆیشیدا دەبنە پارسەنگی ئەولایەی لەگەڵیا دەبن. ئێستاش چاوڕاوێکی تەماوی وا لە ئارادایە، کە پەردە لەڕوو هەڵدانی فێڵ و تەڵەکەکانی ئاسان نییە... بەڵام ئاشکرایە، مەسەلەکە (یەکتری خەڵەتاندنە)، چونکە لەکاتێکدا والی بەغدا دەیەوێ میری کوردستان بخەڵەتێنێ، لەهەمان کاتدا، شازادەی کرماشانیش دەیەوێ والی بەغداد بخەڵەتێنێ... بەهەموو لایەکیشیان، بە کۆمەڵ و بەتاکیش، دەیانەوێ فێڵ لە (بابیعالی) بکەن، کە لەم مەسەلەیەدا لە هەموویان زیاتر زیانی پێدەگات و لە هەموو کاروبارێکیشدا هەوڵ دەدات دوژمنێکی ناوکۆیی بێت. ئەگەرچی ئەم مەسەلەیە هیچی منیشی تیانییە، بەڵام لەو پێچاڵەوە کە منی تێدام، ئەگەر بەشێوەیەکی نابەدڵیش بێت، ناچارم لایەنی تورکیا بگرم، هەوڵم دا لە وەڵامەکانیشمدا ئەمە ئاشکرا بکەم...

دوای تاوێک بێدەنگیی تێگەیشتم ئاشکرا کردنەکەم زۆرکاری لە میرکردووە، بۆیە

وتی: خوالێخۆشبووی باوکم زۆر خاتری تۆی دەویست و ئەگەر بەچاوی خۆی، ئەم ڕۆژەی بدیبایە، کە زۆر چاوەنواڕی بوو، زۆر زۆر دڵشاد دەبوو، حەزیشم دەکرد، لەجیاتی من، ئەو، پێشوازی بکردیتایە. پێم وت: (ئەوڕەحمان پاشا) یەکجار خۆشەویستم بوو، زۆر بەڕێزیشەوە یادی دەکەمەوە، بەڵام چاکترین وەجاخی لە دوای خۆی بەجێ هێشتووە.

دوای قەننە کێشان و شەربەت خواردنەوە و بخوور سووتاندن و گوڵاو پرژاندن، میر، چۆن هاتبوو، بەهەمان شێوە و لەگەڵ دارودەستەکەیدا گەڕایەوە. بەڵام پێش ئەوەی لە چادرەکە بێتە دەرەوە، ئاگاداری کردم کە ئەگەر پێم خۆش بێت، دووسبەی بەیانی، سەعات نۆ، حەز دەکات بچم بۆ سلێمانی. یەکسەر تێگەیشتم کە هۆی ئەوە، دەبێ پرۆپووچێکی ئەستێرەگەریی بێت، دیارە شتێکی ئاسایییە. منیش بەدڵی ئەو دەکەم.

مەحموود پاشا، لە هەڵسوکەوت و ئاخاوتن و ڕەوشتیا، شتێکی ئەوەندە تایبەتی تێدا نەدەبینرا، کە لە خەڵکی تری جیا بکاتەوە، ئەوەندە نەبێ کە پیاوێکی سادە و ئازابوو، لەهەمان کاتدا خۆش مەشرەف و ڕۆح سووک بوو. وەک مرۆڤێکیش دەڵێن پیاوێکی بێگەرد و بێ لەکەیە. ئەمەش لەو شتانە بوو، کە لەناو کوردەکاندا شتێکی ئاسایی نەبوو.

ئەمڕۆش بەگشتی، ڕۆژی تاقیکردنەوەیەکی گەورەبوو بۆ دەمارەکفت و ماندووەکانی مێشکم. بەڵام ڕۆژێکی ناخۆشیش نەبوو، ئەگەر هاتنی ئەو تەتەرەی تیا نەبوایە... دیمەنێکی جوان و دڵگیربوو، کە پێشتر شتی وام نەدیبوو. کوردەکانیش لەوە دوورتر بوون لێمانەوە، کە ببنە مایەی سەرئێشە و بێزاریی. هەندێ زانیاریشم لە زۆربانەوە وەرگرت. میریش لەگەڵ سەردانەکەیدا، دیارییەکی گەورەی لە مەڕ و خواردەمەنی تر و ئازووخە، بۆ هەموو دەستە و کۆمەڵەکەم هێنابوو، بڕیاریشی دا، تا لە ناوچەکەیدا بم، نەیەڵێت هیچ پێویستییەک بکڕم، بەڵام بڕیارمدا لەدوای ئەوەی پێشوازی کردنە ڕەسمییەکەی کۆتایی دێت، سنوورێک بۆئەوە دابنێم.

٩ی ئایار

سەرلەبەیانی ئەمڕۆم بە نووسینی نامەی ڕەسمی و تایبەتی و ناردنەوەی تەتەرەکە بردەسەر. دوای نیوەڕۆش هاوڕێی دێرینەم (عەبدوڵڵا پاشا) سەردانی کردم. دیاربوو نەخۆشییەکی قورسی گرتبوو، بەجۆرێک کاری تێکردبوو، خەریک بووم نەیناسمەوە. بەپەلە و بەپەرۆشەوە باوەشی پیاکردم و تا ماوەیەکیش لەتاو نەخۆشییەکەی قسەی بۆ نەکرا. منیش کە بینیم نەخۆشیی وابێ هێز و لاوازی کردووە، حەپەسام... لەسەرەتادا بە

مـاتیی یەکـتـرمـان بینی. ئەوەی کـە تۆزێک بوژاندییـەوە، بەیادکـردنەوەی ڕۆژانی ڕابووردوومان بوو. بەئاسانی هەستت دەکرد کە کاربەدەستانی بەغدا و بەتایبەتیش (داود پاشا)ی بەدڵ نییـە، ئەمـەش جێی سـەروسوڕمـان نەبوو، چونکە تورکـەکـان زۆر بەڕەقی لەگەڵیا جوولابوونەوە. بێگومـان ئەمیـش لای خۆیەوە لە هەلێک دەگەڕا، کـارێکی لەوە خراپتریان پێ بکات زۆر بەڕێز و گەورەییەوە باسی میری سلێمانی دەکرد، کە برازای بوو، بەڵام پێم وایە کـە باسی برازاکـەیشی بەوجـۆرە کـرد، خـۆیشی کـەمـێک شـەرم گـرتی. سەعـاتێک زیاتر لام مـایەوە و کە مـاڵاوایشی کرد، زۆر بەسۆزەوە دەستگوشینی لەگەڵ کردم.

پلەی گەرما لە سەعات پێنجی بەیانیدا (٥٦) پلە بوو. لە سەعات دوو و نیوی دوای نیـوەڕۆدا (٧٨) پلە بوو، لە سـەعـات دەی شـەودا (٦١) پلە بوو. با، لە ڕۆژهەڵاتەوە دەهات، بەڵام مام ناوەندی بوو...